

שלמה המלך והדבורה / ח"נ ביאליק

נמצא בתוך: "ויהי היום", הוצאת דביר; כל כתבי ח"נ ביאליק, עמ' שי-ש"ב מתוך "מחרוזת", פרקי ספרות, מדריך למורה, חלק ב', תשנ"ז

שלמה המלך והדבורה

ח"נ ביאליק

א

ויהי היום וישכב שלמה תחת תאנה בגנו, לנוס את-תנומת הצהר, ושני שומרי ראשו עומדים עליו דומם מראשותיו ומנפנפים במניפות, להשיב מעליו את-הדבובים. ויהי אף נאחזו שמורות עיני המלך ותעבר דבורה קטנה משוטטת, והיא לא השגיחה במניפות, ותרד ותשב על אף המלך ותעקצהו. וייקץ שלמה ויתר ממקומו. וידע את-אשר נעשה לו, ויחר אפו. כי חד הקאב מאד — כפי המאכלת! וגם אפו בצק ויאדם כרמון. ויבקש שלמה את-בת המרי ליסרה כזדונה; ויחפש וימשש — ואיננה, כי עד כה ועד כה והפוחזת נמלטה על נפשה ותעלם.

ואף המלך עודנו תופח וצבה מרגע לרגע, ויפרץ לרב, עד היותו קקשוא. ויזעף לב המלך בקרבו וכל-פניו הפכו חמץ.

אז יצוה המלך בחמתו להבהיל אליו את-כל-הדבורים ואת-כל-הצרעים ואת-כל-הגזים ואת-כל-היתושים ואת-כל-היבחושים ואת-כל-הבקות הדקות והדקות מן הדקות אשר בגנו ואשר בכל-סביבותיו, הקרובים והרחוקים.

ויחרדו מקניהם ומפורותיהם כל-הדבורים וכל-הצרעים וכל-היתושים וכל-יתר בני הזמזומים למיניהם, וינהרו מאשרהם שם מקרוב ומרחוק, ויחדו אל המלך מחנות מחנות, המונים המונים, ככוכבי השמים לרב, מלכה מלכה ונחילה, מחנה מחנה ונגידו, וכלם בהולים, וכלם הומים, וכלם מזמזמים, וכלם שוקקים, משתאים לדעת: מה הדבר? מה-ז-ז ועל מה-ז-ז?

והמלך בחרות אפו רקע ברגל ויקרא:

"הס!"

ודממת אלהים נפלה פתאם בכל-המחנות. אין נודד כנף ומזמזם. אז הכירו וידעו כלם כי אכן גדול ועצום האף, עצום ורב עד מאד.

ואף המלך פשה בינתים הוסף ופשה ויהי כנאד ממלא עד שפתו חדודי זכוכית ומחטים דקים ולוהטים הבוקעים לצאת. ויצעק המלך בכאבו ובחמת אפו הבוער:

"מי בכס בן הבליעל או בת נעות המרדות אשר מלאו לבו, או מלאה לבה, לעשות למלך כה!"

ובאמור המלך "פה!" ויגע בהן ידו אל הנאד, כמראה באצבע: ראו, מה עוללתם למלך!

רגע חרישו הדבורים, כי נדהמו מאד מפחד המלך וגערתו; ואולם ברגע השני התאוששו מעט, ותעבר המלה חרישית ממחנה אל מחנה, המית מבוכה ותמהון לבב; הוי, הוי, מי ומי עשה את התועבה? מי הוא ז-ז-ז ואי-ז-ז-ז הוא?

ועד הם מזמזמים חרש ודבורה קטנה התנשאה מקרב המחנה, ותישר ותעף עד לפני המלך ותעמד ותאמר:

"הנני בידך, אדוני המלך! אנכי החוטאת!"

"את?! — נהם שלמה ככפיר ואפו כלפיד יבער — על אף המלך? ולא גרתי מפני האף?"

"אל באף, אדוני המלך! חלילה לבת אמתך מפגע בַּזְדוֹן באף משיח יי, כי רק מאולת ומבלי דעת. ואני דבורה קטנה ורכה, ימי מספר, וסכלה, סכלה אני מאד. לא למדתי עוד דעת להבחין בין אף לפרח ובין אף לאף. ואף כי אף אדוני המלך, אשר ריח לו כשושן ומראה לו כתפוח. התחשב לדבורה בת לא בינות לחטאת, אם בשוטה אחרי עיניה חמדה רגע אחד בלבה אף נהדר ומפאר כזה, ותעט אליו למץ ממנו קרט צוף?"

בחמץ פני המלך נגלו כה וכה שנים שלשה צחצוחי דבש וחצי רגע נדמה כי באחד מן הקמטים הדקים אשר מסביב לזויות שפתיו פאלו חתרה לעלות גם בת-בת-שחוק כל-שהיא. אין זאת כי אם ישרה בת-הדבורה החרוצה בעיני המלך. ואולם המלך זכר כרגע את-עוזו אפו וירעם פניו ויאמר:

"ומה בפיך עוד, הפוחזת? רואה אני כי שפתך אתך. אין זאת כי אם לקחת את-לשונך מזקנתך אשת לפידות, מנוחתה כבוד."

והדבורה הוסיפה אמצ ותרדבר:

"ולו יהי כי חטאתי, האין תפארת מלכים נשא פשע? תקטן ותצער נא אפוא היום הזה בעיני המלך גם חטאת בת אמתך הדלה פקטן שכלה וכצער ימיה והארכת לה את-אפך אף הפעם. ומי יודע אם לא יבא יום ומצא אדוני המלך חפץ ומועיל גם בקטנת ארץ פמוני והשיבותי גמול לאדוני המלך."

הדברים האלה הצהילו כה את-לב המלך עד כי סרה כמעט מעליו כל-רוחו הרעה, ובתתו קולו בשחוק ענה ויאמר:

"אי עזת מצח? הבד ימצא המלך חפץ ומועיל? אם את תגמלי לו: נוסי כרגע, ואם אין..."

עוד הדבר בפי המלך והדבורה הקטנה פרשה פנפים ואיננה.

ואולם המלך באשר החל לצחוק, צחוק צחק עד אין פח, ויתנדד כלולב ביד מנענעו מרב צחוק, ובתתו ידיו על חלציו קרא:

"הוי, הוי, סמכוני באשיות! רפדוני בתפוחים! השמעתי: היא תשיב גמול למלך!..."

וכטוב לב המלך בצחוקו, וישא גם לכל-הדבורים בעבור הדבורה הקטנה בת החיל וישלחן מעליו בשלום.

והמלך מרח בעצת הרופאים על אפו את-אשר מרח, וירפא, וישב אפו ויהי פבראשונה. וברב הימים ולא זכר המלך את-בת הדבורים וישפחנה.

ב

ויהי מקץ ימים, ותבא מלפת שבה מארצה ואנשיה עמה, ומשאותיה בידה, לראות את-שלמה בהיכלו ולנסותו בחידות, כפיתוב על ספר מלכים וכשנוי בתרגום שני. ויהי אחרי אשר בחנה אותו שבעים ושבעה בכל-חכמותיה וחידותיה ויכליה הרבים ולא יכלה-לו, כפיתוב, ותנס אליו באחרונה גם את-הדבר הזה. ותתן ביד הנערים והנערות אשר הביאה אתה מארצה אגדות פרחים, כלן מעשה ידי אדם, זולתי האחת מעשה שמים. אחרי-כן ערכה אותם לפני המלך מערכה מול מערכה ותאמר:

"הנה לפניך, המלך שלמה, בידי הנערים והנערות אגדות פרחים, מהם פרחים חיים ומהם פרחים מלאכת יד אדם. הלא תכר-נא, המלך, למראה עינים בין אלה ובין אלה."

ומלאכת הפרחים מעשה האדם היתה שלמה ותמה עד להפליא, מלאכת מחשבת, לא שנו במאומה מפרחי השדה והגן. ויבט

שְׁלֹמֹה, וַיִּתְבּוֹנֶן עַד בּוֹשׁ, וְלֹא יָדַע לְהַכִּיר. וַיִּצָּר לְשֹׁלֹמֹה מְאֹד וַיֵּרַע לוֹ רָעָה גְדוֹלָה.

עוֹדֵנוּ מִתְמַהֲמָה, וְהִנֵּה לְקַחָה אֲזֵנוּ, אֲזֵן הַמֶּלֶךְ לְבַדָּה, כְּקֵל הַמְּיָה דָקָה עוֹלָה מֵעֵבֶר לַחֲלוֹן. וַיִּסָּב הַמֶּלֶךְ אֶת-עֵינָיו אֶל מוֹל הָעֵבֶר הַהוּא, וַיִּצְהָלוּ פְּנֵיו פְּתָאִם, וַיִּלְחַשׁ לְאִישׁ יְמִינוֹ:

”מִהֵר פְּתַח אֶת-הַחֲלוֹן.”

הַחֲלוֹן נִפְתַּח וְאֶל הַחֹדֶר נִחְפְּזָה לְבוֹא דְבוּרָה קֹלֶת כְּנָפַיִם, אֲשֶׁר לֹא רָאָה אִישׁ זוּלָתִי הַמֶּלֶךְ, וַתֵּרֶד הַדְּבוּרָה כְּרֹגַע וַתַּעֲמֵד עַל אַחַת מֵאַגְדוֹת הַפְּרָחִים.

עַל שִׁפְתֵי הַמֶּלֶךְ זָרַח צְחוּק קָל, וּבְהוֹרוֹתוֹ בְּאַצְבָּע עַל הָאַגְדָּה אֲשֶׁר יָרְדָה עָלֶיהָ הַדְּבוּרָה קָרָא בְשִׁמְחָה, לְתַמְהוֹן מְלֶכֶת שָׂבָא וְכָל-הַנְּצָבִים שָׁם:

”הִיא אֲגַדַּת הַפְּרָחִים הַחַיִּים!”

כִּכָּה הַשִּׁיבָה הַדְּבוּרָה גְּמוּל לְמֶלֶךְ.

*

וּבְלִילָה הַהוּא הוֹסִיף שְׁלֹמֹה עַל מְשָׁלֵי חֻכְמָתוֹ אֲשֶׁר כָּתַב עַל סֵפֶר גַּם אֶת-הַמְּשָׁל הַזֶּה:

בְּזוֹ לְדַבֵּר יַחְבֵּל לוֹ.

על האגדה

באגדה "שלמה המלך והדבורה" (מתוך "ויחי היום") מתואר עימות בין המלך לדבורה שבסופו נוכח שלמה לדעת, כי שגה בשיפוטו ובלעגו לדבורה הקטנה.

על שלמה המלך נאמר "ויחכם מכל האדם" (מלכים א', ה', 11) וכן מסופר, כי הוא שלט בבעלי-חיים והבין את שפתם. באגדה זו מסופר כי שלמה אכן ניחן בסגולות על-אנושיות, כמו שליטה בבעלי-חיים, וניכר כי התפרסם בידע ובחכמה. **אולם התנהגותו אינה הולמת את דמותו של החכם באדם:** הן בגלל תגובתו המוגזמת על העקיצה והן בגלל לעגו להערת הדבורה, שיום אחד תוכל לעזור לו. גדולתו וחכמתו הן בכך שהוא מכיר בטעותו ומודה: "בז לדבר יחבל לוי" (משלי יג, 13). כלומר, מי שמבזה ובז לאחר - סופו שנוקק לו, ובכך נענש.¹

לפי רוח האגדה ולפי מוסר-ההשכל שלה, ניתן לפרש, שההשגחה העליונה כיוונה כך ששלמה ימצא את עצמו במצב מביך ובכך כאילו ייענש על שזלזל ביצירי-בריאה, וילמד לקח לעתיד (מוסר-השכל כזה מופיע באגדות נוספות על שלמה המלך וכן על דויד המלך: "דוד והצרעה והעכביש", "דוד והמשוגע" ואחרות).

¹ פירוש זה למוסר-ההשכל מסתמך על הפירושים הבאים: רש"י: "הבוזה א' מדברי תורה סוף מתמשכן עליו" (ראה רש"י, משלי יג, 13, ד"ה: "בז לדבר יחבל לוי"); מצודת דוד: "המבזה מה ממצוות ה' הוא חובל בעצמו" (ראה: מצודת דוד, ד"ה: "בז לדבר").

באגדה שלפנינו, אחת מהאגדות הרבות אשר אסף ועיבד ח"נ ביאליק, יש אלמנטים אופייניים לאגדות עם, כמו:

(1) סיפור על מלך ומלכה

(2) מעשה שבו יש יתרון ל"חלש" על-פני ה"חזק"

(3) מוסר השכל המחנך לענווה

(4) שתי עלילות עצמאיות, שכאילו אינן קשורות זו לזו.

אלמנטים אלה, המוכרים לנו ממעשיות-עם רבות, מופיעים כאן ברוח יהודית טיפוסית. הגוון היהודי נוצר בזכות: (א) תוכנה של המעשייה - המתבסס על אירועים ורמזים מן התנ"ך, כמו חכמתו של שלמה המלך, וביקורה של מלכת-שבא אצלו; (ב) לשונה השזורה ביטויים ומבנים לשוניים מהתנ"ך.

על שני החלקים - רמה שיש בהם

כאמור, האגדה מורכבת משני חלקים, שכל אחד מהם הוא עלילה עצמאית, ורק בסיום הם מתקשרים זה לזה. הקשר בין שני הפרקים הוא הנותן את המשמעות לסיפור כולו.

בחלק הראשון מתרחש העימות בין המלך הרם והנישא לבין הדבורה הפעוטה (אגב, לא מוזכרת התרשלותם של שני שומרי הראש, השומרים על הראש, תרתי-משמע, אשר לא השכילו לגרש את הדבורה בתוקף תפקידם. זאת אולי משום שבירור אשמתם של הגורמים השונים אינו מעניין האגדה).

החלק כולו – הן מבחינת המעמדים והן באופן תיאורם – כתוב בהומור ובשנינה (על כד, בסעיף הבא).

הדמויות הראשיות הן שלמה והדבורה. ההתמודדות בין המלך רב-העצמה לבין הדבורה דלת-הערך, כביכול, היא התמודדות בין ניגודים גדולים שיוצרת אפקט דרמטי אירוני.

הסיום על אודות החלמת המלך מהעקיצה בזכות משחה שמרח על אפו, היא מעין סוף של "קול דממה דקה" לעומת כל הסיפור הדרמטי שהיה ב"קול תרועה רמה".

בחלק השני - מוקדשת תשומת-לב מעטה יותר לתיאורן הפנימי של הדמויות וניתן תפקיד מרכזי לעלילה המרתקת. הדגש הוא על אירועים, כמו: ביקור מלכת-שבא על כל כבודתה. שלמה המלך אובד-עצות לרגע קל, אך הוא נהנה מעזרתה של הדבורה ושמח בהצלחתו. במקרה זה ההצלחה נזקפת לזכות הדבורה שהגישה את עזרתה ברגע הגורלי, אלא ששלמה המלך עצמו הוא שידע, בתבונתו, לנצל את הידיעה שהדבורה תעדיף פרחים אמיתיים על-פני פרחים מלאכותיים.

בדומה לחלק הראשון, גם כאן יש התמודדות בין שתי דמויות, אלא שמעמדן במלכים - בעלי משקל ועוצמה - נמצא בניגוד להתמודדות הקודמת, שבה לא היו הכוחות שווים.

בהתייחסות לתוכנו של הסיפור, אפשר לציין את הנקודות הבאות:

א. מוסר-ההשכל מלמדנו, שמי שחלש במצב או בתחום מסוים, עשוי להיות חזק בהזדמנויות אחרות שבהן חשובים תכונות וכישורים אחרים.

ב. אפשר לחוש, כי אהדת מספר האגדה נתונה לדבורה על-שום שהייתה ישרה ואמיצה להודות במעשיה, על שום פיקחותה ויכולתה לצאת מן המיצר ועל-שום שהחשישה עזרה בשעת הצורך, אף כי שלמה דחה בלעג ובבוז אפשרות כזו בעבר. דברי התנצלותה יש בהם חנופה והתרפסות, אך - גם לגלגנות וביקורת מוסווה. לעומתה מוצג שלמה המלך באור ביקורתי על התנהגותו השחצנית ועל כך שהטריח והזמין בעלי-חיים רבים למצוא את האשם בעקיצת אפו, וכל זאת בעקבות מקרה שדי היה לו למרוח את האף במשחה, כדי להרפא חי-ש-קל ולשכוח את הכאב הגדול.

באשר לצורה ולמבנה של האגדה, מן הראוי להזכיר, כי לשני החלקים סכמה מבנית דומה: תחילתה - הקדמה קצרה; המשכה - מאורע הפותח את הסיפור; תיאור ההתנגשות הבאה בעקבות אותו מאורע ועליית המתח הבא לפורקנו בצחוק ובצהלה, וסופה סיום קצר ומסכם.

על הלשון ועל ההומור

כפי שכבר צוין, בולט בחלק הראשון של הסיפור הסגנון ההומוריסטי והאירוני.

טכניקות לשוניות שונות יוצרות את ההומור.

א. **הגזמה** בתיאור הדמויות: שתי הדמויות הראשיות בפרק הראשון מתוארות במונחי התנהגות ואיפיונים קיצוניים ובהגזמה רבה; על שלמה המלך כתוב: "ויחר אפיו" (בשל העקיצה), "ויזעף לב המלך", "ינהם שלמה ככפיר", "ואולם המלך זכר כרגע את עזוז אפו וירעם פניו". צחוקו הרועם - אפילו כאשר "סרה מעליו כמעט כל רוחו הרעה" - אינו צחוק של טוב-לב, אלא של לעג וזלזול.

הדבורה הקטנה - היא פוחזת ומעידה על עצמה (מתוך הכנעה והצטנעות מודגשת): "קטנה ורכה, ימי מספר, סכלה אני מאוד". עם שוך זעפו, המלך זוכר כי יש לה ייחוס, על דרך משחק מילים ושמות (הדבורה מיוחסת לדבורה הנביאה, אשת לפידות): "בת הדבורה החרוצה", ו"זקנתך אשת-לפידות, מנוחתה כבוד". לבסוף אף נקראת היא בת-חיל - בעיקר, בגלל יושרה, אומץ ליבה והעזתה.

גם לאף ניתן תיאור מוגזם: "ואף המלך עודנו תופח וצבה מרגע לרגע, ויפרץ לרב, עד היותו כקישוא..."

ב. חוסר ההתאמה בין העקיצה שנשכחה במהרה לבין גודל הכעס והמהומה שנתעוררו בגללה, הוא אלמנט המעורר גיחוך.

חוסר ההתאמה מתבטא בהתנהגות הדמויות שבסיפור: זעמו הנורא של המלך לאחר שנעקץ, הפחד האופף את כל החרקים שנאספו, וכן כניעתה, רצינותה וחנפנותה של הדבורה המודה בפשעה ובעזות מצחה. ישנה כאן צמיחה הדרגתית של הגיחוך עד לכך, שהדבורה מהללת את רוס מעלתו של האף המלכותי: "ואף כי אף אדוני המלך, אשר ריח לו כשושן ומראה לו כתפוח", וכו'.

ג. הניגודיות בין המלך ובין הדבורה, הן בגודלם הפיסי והן במעמדם החברתי, מבליטה את הגיחוך.

העימות ביניהם מחזק את תחושת אי-ההתאמה בין המעשה הפעוט לבין הזעם הנורא.

ד. דימויים לתופעות בטבע - המבליטים ביתר עוז את המגוון בדמויות ובמצבים, בייחוד אלה הבאים לתאר את אפו (תרתי משמע) של המלך: "ויאדם כרימון", "עד היותו כקישוא", "ויהי כנאד ממולא עד שפתו חדורי זכוכית", וכו', "וכל פניו הפכו חומץ", "נהם שלמה ככפיר ואפו כלפיד יבער", או כשהוא "מתפקע" מצחוק: "ויתבודד כלולב ביד מנענעו מרוב צחוק", וכו'.

דימויים רבים מזכירים את שיר השירים, אלא שבמקורם הם בעלי משמעות פיוטית וכאן הם משמשים לתיאור המגוון והמבדח בדמויות ובמצבים. למשל: הדבורה: "... ואף כי אף המלך, אשר ריח לו כשושן ומראה לו כתפוח" - "כשושנה בין החוחים כתפוח בעצי היער..." (שם, ב 2-3).

שלמה: "סמכוני באשיות, רפדוני בתפוחים! השמעתם היא תשיב גמול למלך!..." - "סמכוני באשיות רפדוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני" (שם, ב 5).

על אלה נוספים:

ה. משחקי מילים ומשמעות כפולה למילים, כמו: (א) דבורה כחרק - וכנצר לשופטת דבורה, (ב) משחקי לשון במילה "אף": על אף המלך? ולא יגורת מפני האף? "ואף כי אף אדוני המלך", וכן משמעותה הכפולה של הבקשה "והארכת הפעם אפך" - בגלל הנפיחות או מתוך סלחנות?

באגדה יש שימוש בטכניקה של חזרות ופירוטים, כמו למשל, מניית הנקהלים: "את כל-הדבורים ואת-כל-הצרעים ואת-כל-הגזים..." וכל שאר החרקים הקטנים והקטנטנים. מנייה כזו מעלה בדימיון תמונה משעשעת ביותר. המקפים הרבים מדריכים אותנו בקריאה בנשימה אחת.

ז. אונומטופיה: "מה ז-זה ועל מה ז-זה?" כי ז-זו דרך "דיבורם" של הזבובים והדבורים. בדרך זו מתקבלת תחושה של התקהלות המוני חרקים.

ח. ציטטות ופסוקים מהתנ"ך מדגישים אחדים מהאיפיונים שהוזכרו לעיל, במיוחד הניגודיות שבין האסוציאציה העולה מהמקור המקראי לבין ההקשר שבסיפור (שבכאן). בעוד שבאגדה זו המעמד הוא קומי, הרי הביטויים שאובים מההתרחשויות בתנ"ך בעלות הוד ועוצמה. דוגמות לכך הן:

- תיאור התכנסותם של בני הזמזומים, חרדתם והתרגשותם מזכיר את מעמד הר סיני כפי שמתואר במקרא (שמות י"ט) ובאגדה (ראה הפרק "מתן תורה" ב"ספר האגדה", בעריכת ביאליק-רבניצקי).

- "והארכת לה את אפך אך הפעם" מזכיר את "אל רחום וחנון, אך אפיים ורב חסד ואמת" (שמות לד 6).

- "אל נא יחר לאדוני ואדברה אך הפעם" (בראשית יח 32) מול דברי הדבורה "והארכת לה את אפך אך הפעם".

- "סרה מעליו רוח הרעה" (של שאול, שמואל א' טז 23); "עד כי סרה כמעט מעליו כל רוחו הרעה" (של שלמה) (וראה גם סעיף די).

על הילד והאגדה

יש לשער, שרבים מהילדים ייהנו לקרוא אגדה זו:

א. יש בה תיאורים-ציוריים ועלילה מרתקת.

ב. בהיותה אגדה יהודית המבוססת על אירועים בתנ"ך - יש בה אלמנטים המוכרים לילדים, כמו דמותו של שלמה המלך - החכם באדם; או כמו ביקור מלכת-שבא אצל שלמה המלך.

ג. מפני שנושאה העיקרי הוא הצלחתו של מי שנחשב בתחילה חלש ודל - יוכלו הילדים לראות את עצמם שותפים להצלחתה של הדבורה הקטנה (ראה גם עבודה ה' ל"התרגולים והשועל", של ח"י ביאליק).

לאור האמור לעיל על המוטיבים מהתנ"ך המופיעים באגדה ועל לשונה, כדאי לברר אילו מהם כבר מוכרים לתלמידים. אם אינם מוכרים - מוצע להבהיר רק את המוטיבים העיקריים שעליהם מסתמכת האגדה; כמו כן כדאי להסביר רק את המילים המרכזיות והחיוניות להבנת הסיפור (כמו פירושי המילה "אף").

(במשימות לתלמיד ל"התרנגולים והשועל", יש התייחסות לנושא זה של שימוש בביטויים מהמקורות).

אם התלמידים אינם מכירים עדיין את סיפורי התנ"ך על שלמה המלך ומלכת-שבא, ואת הספרים "שיר-השירים" ו"משלי", רצוי שיידעו כי אגדה זו מבוססת על סיפור מקראי (ראה: ספר מלכים א', י 1-14) שבו מסופר על ביקורה של מלכת-שבא אצל שלמה. בכיתות שלתלמידיהן יש ניסיון קריאה, יכולה המורה להוסיף, כי "שיר השירים" ו"משלי" הם ספרים שבהם נאספו דברי שירה וחכמה של שלמה, ולהבהיר את משמעותו של הפסוק המשמש מוסר-השכל: "בז לדבר - יחבל לו". כמו כן היא יכולה להדגים שימוש בביטויים השאובים מספרים אלה.

אפשר לנסות לחבר משפט אחר, שיביע את תוכנו של מוסר-ההשכל הזה.

אגב, השורש "חבל" משמש גם במשמעות של חבלה וגם להבעת צער, ואפשר להציע לילדים לשחק בביטויים הנובעים מהשורש הזה.

על העבודות לתלמיד

בעת בניית דף עבודה לתלמידים כדאי לתת את הדעת לנקודות הבאות:

1. להציג שאלות רבות-ברירה שבהן יש לבחור תשובה אחת - או אחדות, לפי ההוראות. עבודות מסוג זה נועדו בעיקר לאותם התלמידים, המתקשים בהבנת פשוטו של הסיפור, ולעזור להם להבין את תובנה המפורש של האגדה.

2. כמו כן ניתן להפנות את דעתם של הילדים להיבטים אחדים:

- הבנת הסדר העלילתי של האגדה ומתן שם ל"תמונות" אחדות בה (משימה א').
- הדגשת האפשרות להתייחס לאירוע מסוים מנקודות ראות שונות (משימה ב').
- הכרת המושג "האנשה", ודרכי השימוש בו באגדה זו (משימה ג'). לתלמידים שעסקו במושג זה ביצירות קודמות, כמו "בגינת הירק" לח"נ ביאליק, ו"מזבוב ועד פיל" לע. הלל, ייתכן שהעבודה בסעיף זה תהיה מיותרת.

- הפניית תשומת-לבו של הילד לאופן דיבורה של הדבורה המנסה לשכך את זעמו של שלמה בשעה שגורלה נתון בכפו: עירוב דברי חנופה למלך בפיחות דמותה מול זו של שלמה ("אמתך" - לעומת "משיח ה'", "סכלה" - לעומת "החכם באדם", ועוד), אשר בהיותם כה שקופים הם משעשעים את המלך וגורמים לו לפרוץ בצחוק המשכך את זעמו (משימה ד').
 - הפניית תשומת-הלב להגזמה בתגובות ובתיאורים, ולדימויים לתופעות בטבע (משימה ה').
 - התייחסות למסופר בתנ"ך כאל מקור שעליו מתבססת האגדה של ביאליק (משימה ו').
- באשר לפעילויות נוספות, אפשריות תנועה והמחזה של תמונות אחדות הכוללות דיאלוגים או פעילויות - כמו התכנסות בני-הזמזומים לאסיפה הכללית, כשהם מסתדרים בשורות, מתחבאים, שואלים מזמזמים וכו'. בזכות הקריאה בקול, אפשר להדגים את המצלול ואת משחקי המילים שהם חלק מאיפיון הדמויות. רצוי לחפש דרכים לבטא את ההומור שבסיפור גם בצורות ביטוי אחרות, למשל, בציור דמויות בעלי-חיים מאונשים, בהדגשת הבעות פניהם, בהכנת התפאורה להמחזה וכן הלאה.
- אם אגדה זו נלמדת ביחד עם "התרנגולים והשועל" מאת ח"נ ביאליק, כדאי לקשר ביניהם בזכות הרעיונות המרכזיים הדומים:

- א. מי שחלש במקרה אחד - עשוי להיות חזק במקרה אחר.
- ב. הפקחות והערמה הן תכונות שעשויות להועיל למי שחלש במובן הגופני.
- ג. כוח וחולשה הם מושגים יחסיים.

להלן הצעות לשאלות הבודקות את הבנת תוכן האגדה:

- לפי המסופר באגדה, במה עזרה הדבורה הקטנה לשלמה המלך? (העתק למחברתך את התשובה הנכונה)
- א. היא זמזמה באזניו את התשובה לחידה.
 - ב. היא עקצה והרגיזה את האורחים.
 - ג. הדבורה עפה אל זר הפרחים האמיתיים.
 - ד. הדבורה עודדה את המלך בשעת צרה.

מה היו הסיבות שהמלך שלמה

(העתק למחברתך את האפשרויות המתקבלות על דעתך, והוסף להן הסבר)

א. שלמה האמין לה שתוכל לעזור לו בעתיד.

ב. היא שעשעה והצחיקה אותו.

ג. כאב העקיצה עבר בינתיים.

ד. המלך ריחם על הדבורה.